

РОЗДІЛ 2 СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.543:336.74

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/3-97-2>

Грабчук І. Л.

Державний університет «Житомирська політехніка»

СВІТОВИЙ ДОСВІД ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ОПЕРАЦІЙ З КРИПТОВАЛЮТОЮ (НА ПРИКЛАДІ ЯПОНІЇ, США ТА ЄС)

В роботі визначено особливості фінансового моніторингу операцій з криптовалютою в Японії, США та країнах ЄС. Визначено, що під впливом прискороного розвитку обігу криптовалюти системи фінансового моніторингу провідних країн світу змінюються відповідно до рекомендацій світових стандартів. Такі зміни вже здійснені в Японії, США та ЄС. Це дозволило Японії отримати додаткові можливості для відстеження переказів віртуальної валюти, що є підтвердженням високих вимог до фінансового моніторингу в цій країні. Щодо США, то регулювання операцій з криптовалютою ускладнено, оскільки криптовалюта може підпадати під юрисдикцію різних регуляторних органів залежно від їх характеру. Прийняття єдиних правил ЄС для криптоактивів (MiCA) перетворює Європу на добре врегульоване місце для торгівлі криптовалютою, тим самим сприяючи зниженню ризиків її використання для відмивання коштів та фінансування тероризму.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, криптовалюта, відмивання коштів, фінансування тероризму, FATF.

Постановка проблеми. Криптовалюта завдяки таким її характеристикам, як децентралізація та анонімність, увійшла до переліку привабливих інструментів для використання в протиправних цілях, зокрема і для фінансування тероризму. Загрози, які пов'язані з економічною та безпековою сферами кожної країни, несуть і процедура створення віртуальних активів, і їх використання як розрахункової одиниці при організації та здійсненні терористичних актів. За даними американської аналітичної компанії Chainalysis, відмивання грошей за допомогою криптовалют у 2022 році зросло на 68 % порівняно з попереднім роком і склало 23,8 мільярда доларів США [7].

Сучасні механізми протидії правопорушенням з використанням криптовалюти включають як способи вирішення технічних завдань з ідентифікації кожного учасника будь-якої стадії операції з даними активами, так і формування вимог законодавства, які регулюють процеси в даній сфері. Враховуючи відносно нетривалий час обігу криптовалюти, актуальним є проведення дослідження саме на основі вивчення зарубіжного досвіду та краєвих світових практик в даному питанні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Операції з криптовалютою вже протягом тривалого часу є об'єктом досліджень науковців в різних сферах. Значна кількість публікацій присвячена оцінці ризиків та можливостей, які несе в собі криптовалюта, прогнозуванні її розвитку. Окремі аспекти фінансового моніторингу саме в частині операцій з наведеним об'єктом (зокрема нормативно-правове та інституційне забезпечення) розглядали О. Грабчук, І. Гуменюк, Т. Білик, В. Пряміцин, Є. Золотарьова, М. Ситник, О. Ставерська, Б. Стрілець й ін.

Не дивлячись на значні напрацювання, питання вивчення світового досвіду фінансового моніторингу операцій з крипто валютою залишаються актуальними, враховуючи етап становлення нормативного регулювання цих операцій і відповідно значні зміни в законодавчих документах.

Мета статті. Основною метою цієї роботи є дослідження світового досвіду фінансового моніторингу щодо операцій з криптовалютою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перед окресленням особливостей фінансового моніторингу операцій з криптовалютою в зарубіжних країнах доцільно описати вимоги, які висуваються на міжнародному рівні. Так, з 2019 р. FATF поширила свої заходи щодо боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму на віртуальні активи і постачальників послуг віртуальних активів для запобігання зловживанню цим сектором злочинцями та терористами. Проте імплементація FATF вимог на практиці відбувається не так оперативним. Станом на квітень 2023 р. з оцінених 98 юрисдикцій тільки 25 % в основному відповідають вимогам, а одна юрисдикція повністю відповідає вимогам, в той час як 74 % частково або не відповідають вимогам FATF [9].

Крім того, за результатами опитування глобальної мережі FATF у березні 2023 року 34 % (52 із 151) респондентів юрисдикції повідомили, що не проводили оцінку ризиків щодо віртуальних активів і постачальників послуг віртуальних активів. Основні причини полягали у відсутності надійних даних або складності доступу до них та обмеженні вказівок або методології щодо проведення такої оцінки ризику.

Наразі все більша кількість країн і регіонів запровадили законодавство про криптоактиви (або прямо забороняють криптоактиви такими законами та правилами). У багатьох країнах світу офіційно визначено правовий статус, інституціональне забезпечення обороту криптовалюти, а в деяких країнах надано статус законної грошової одиниці [5, с. 120]. Ряд країн, такі як США та Японія, прийняли законодавчі акти, що регулюють та легалізують використання криптовалюти, тоді як інші країни продовжують бути в цьому питанні неоднозначними [2, с. 10]. Більшість юрисдикцій (60 %) вирішили дозволити викорис-

тання криптовалюти. Проте майже третина респондентів (45 із 151 юрисдикції) повідомили, що вони ще не вирішили, чи регулювати і як саме цей сектор (рис. 1).

Враховуючи, що ризики від використання віртуальних активів тільки зростають, відсутність належного регулювання операцій з цими активами надає додаткові можливості злочинцям та терористам для здійснення протиправних дій. Саме тому вважаємо за необхідне в межах нашого дослідження приділити увагу досвіду ряду країн щодо організації фінансового моніторингу та реалізації вимог FATF щодо операцій з криптовалютою.

Оскільки Японія першою запровадила криптовалюту і на початкових етапах її впровадження стала центром криптоіндустрії, викликає інтерес порядок регулювання операцій та механізм захисту від протиправного використання криптовалюти саме в цій країні.

Обіг криптовалюти в Японії регулюється низкою законодавчих документів, які пов'язані як з організацією її обігу, так і встановленням нагляду для запобігання її незаконного використання, зокрема це Закон «Про фінансові інструменти і біржі» (FIEA), Закон «Про платіжні послуги» (PSA), Закон «Про запобігання переміщенню доходів, одержаних злочинним шляхом» («ARTCP»).

Крім того, будучи законним, обмін криптовалюти, вимагає реєстрації в Агентстві фінансових

послуг (Financial Services Agency, FSA). Маючи за основне завдання забезпечити стабільність та збереження японської економіки, FSA відповідає за запобігання фінансовим злочинам в Японії. У цьому відношенні він здійснює нагляд за фінансовими установами. Регулюючи широкий спектр фінансової діяльності в країні, FSA також регулює торгівлю та обмін криптоактивами, включаючи віртуальні валюти, щоб захистити споживачів і запобігти відмиванню коштів і фінансуванню тероризму.

В той же час FSA визнає та співпрацює з двома саморегулюючими організаціями криптовалюти: Японською асоціацією обміну віртуальних валют (JVCEA) і Японською асоціацією пропонування токенів безпеки (JSTOA) – краудсорсинговою організацією, що зосереджується на продажі токенів та інших типах краудсорсингу.

На державному рівні чітко усвідомлені загрози, які в собі несе криптовалюта, зокрема і те, що тільки обмежена кількість країн та регіонів запровадили законодавство про криптоактиви або прямо заборонили криптоактиви такими законами та правилами. Деякі закордонні бізнес-оператори здійснюють продаж криптоактивів резидентам Японії без реєстрації, і FSA реагуючи на такі процеси, зокрема випустило листи-попередження [10].

Після того, як заходи боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму в Японії були визнані FATF недостатніми, в країні було переглянуто законодавство в цій сфері і з 1 червня 2023 р. правова база була приведена у відповідність до світових стандартів.

Ключовою особливістю нової системи є застосування так званого Правила подорожей (Crypto Travel Rule) для кращого відстеження злочинних доходів, згідно якого фінансова установа, яка обробляє переказ криптоактивів, повинна передавати інформацію про клієнта наступній установі, і інформація повинна містити імена та адреси відправника та одержувача.

Таким чином, враховуючи останні зміни в законодавстві Японії в напрямі його відповідності з рекомендаціями FATF, японська влада отримала додаткові можливості для відстеження переказів віртуальної валюти, що є підтвердженням високих вимог до фінансового моніторингу в цій країні, зокрема і щодо операцій з криптовалютою.

США є країною з найбільшою кількістю криптоінвесторів, бірж, торгових платформ, компаній з майнінгу криптовалют та інвестиційних фондів. Ця країна була однією з перших, які визначили правовий статус криптовалюти та вживали заходи для врегулювання її обігу на законодавчому рівні. Проте США є і привабливим місцем для незаконних доходів, отриманих за межами країни.

Особливістю системи фінансового моніторингу в США є те, що вона призначена для забезпечення раннього попередження ризиків на основі виявлення потенційних вразливостей фінансової системи. В країні жорсткі вимоги до фінансового моніторингу, а сама система представлена різноманітними регулюючими органами: від Федеральної резервної ради, що здійснює контроль за комерційним банківським сектором, до FINRA та SEC, які контролюють брокерів і фондові біржі. Тому і фінансовий моніторинг щодо операцій з криптовалютою не може бути простим. Сфера охоплення регуляторами конкретних операцій з даними активами залежить від їх функціоналу:

Рис. 1. Результати опитувань глобальної мережі FATF щодо оцінки ризиків (а) та вибору підходу юрисдикції до віртуальних активів та постачальників послуг віртуальних активів (б) станом на березень 2023 р., 151 юрисдикція

Джерело: побудовано за даними Звіту FATF «Цільове оновлення щодо впровадження стандартів FATF щодо віртуальних активів» [9]

- Державна комісія з цінних паперів і бірж (SEC) регулює віртуальний актив як цінні папери;
- Служба внутрішніх доходів (IRS) регулює, якщо віртуальний актив має ознаки платіжного засобу;
- Комісія з торгівлі товарними ф'ючерсами (CFTC) регулює віртуальні активи з ознаками товару (Bitcoin та Ethereum) [4, с. 296];
- Мережа боротьби з фінансовими злочинами (FinCEN) регулює всі криптоактиви для цілей протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму;
- Офіцер валютного контролера (OCC) – для банків, які беруть участь у криптоекоосистемі;
- Федеральне бюро розслідувань (FBI) відповідальне за боротьбу зі злочинами на федеральному рівні;
- Управління з контролю за іноземними активами (OFAC) відповідає за нагляд за дотриманням законодавства США щодо криптовалют, що передбачає санкції.

FinCEN займає центральне місце в національній системі протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, що співпрацює не тільки з державними органами всередині країни, але і із зарубіжними підрозділами фінансової розвідки різних країн.

Правило подорожей в США діє з 2013 р., але його дотримання не було суворим. У 2021 році був підписаний законопроект, який не має прямого конфлікту з криптовалюти ринком, згідно з яким усі постачальники віртуальних послуг повинні будуть відстежувати транзакції та повідомляти про них IRS з 2023 року.

Отже, регулювання операцій з криптовалютою в США значно відрізняється від решти країн світу, оскільки цифрові активи можуть підпадати під юрисдикцію різних регуляторних органів залежно від їх характеру.

Суттєві зміни відбулися в регулюванні операцій з криптовалютами в ЄС. В цілому криптовалюта вважається законною в усьому блоці, але правила обміну залежать від окремих країн-членів [3]. Зрозуміло, що і організація та здійснення фінансового моніторингу в кожній окремій країні суттєво різняться.

Особливість нормотворчої діяльності ЄС полягає у її спрямованості на максимальне наближення ринку криптовалют до класичних ринків. Це стосується не тільки питання боротьби з відмиванням коштів та фінансування тероризму, а й ліцензування обмінної діяльності, емісії токенів, надання фінансових послуг [6, с. 72].

В ряді країн ЄС криптовалютна діяльність є регульованою або частково регульованою. Крім того, протягом останніх років в країнах, де було відсутнє спеціальне законодавство щодо обігу цих активів, вносяться зміни в законодавчу базу. Проте, не дивлячись на такі різні позиції, країни ЄС мають чіткі заходи фінансового моніторингу для протидії використанню криптовалюти для фінансування тероризму. Так, в Естонії криптовалюти біржі є легальними і вони функціонують відповідно до чітко визначеної нормативної бази, яка включає сувору звітність і відповідає законодавству щодо протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. В Чехії на даний момент єдине регулювання фінансових послуг щодо криптоактивів відбувається на основі закону про боротьбу з відмиванням коштів, тобто у зв'язку з протидією відмиванню коштів і фінансуванню тероризму. В Бельгії немає спеціальних

положень щодо фінансових послуг щодо віртуальних активів, проте визначено, що постачальники послуг віртуальних активів із постійним представництвом у Бельгії підлягають реєстрації та нагляду Бельгійського управління фінансових послуг і ринків (Financial Services and Markets Authority, FSMA).

Навесні 2023 р. ЄС прийнято новий Регламент про криптоактиви – Регулювання на ринках криптоактивів (Markets in Crypto-Assets Regulation, MiCA). Цей знаковий закон встановлює першу в світі повну нормативну базу для криптоактивів. Основними цілями MiCA є захист споживачів та інвесторів, підтримка фінансової стабільності та стимулювання інновацій у швидкозростаючій криптоіндустрії [8]. Очікується, що правило набуде чинності з середини 2024 року до початку 2025 року, що зробить Європу привабливим і добре регульованим місцем для торгівлі криптовалютою.

Як бачимо, кожна країна вибирає свою модель регулювання операцій з криптовалютою, що в подальшому визначає особливості побудови системи фінансового моніторингу в цій сфері: 1) модель «спостереження» (створення сприятливих умов для розвитку та поширення операцій з криптовалютою; правила ведення бізнесу в сфері віртуальних активів не несуть обмежувачий характер чи характер заборони); 2) модель «мінімізація ризиків» (прийняття мінімальних нормативно-правових документів в сфері контролю віртуальних активів, без вживання заходів для стимулювання цих операцій); 3) модель «заборони» (повна або часткова заборона діяльності, яка пов'язана з криптовалютою) [1, с. 285]. Цей вибір зумовлений як усвідомленням ролі криптовалюти для економіки країни, так і ризиками, які принесе її використання.

Таким чином, побудова системи фінансового моніторингу операцій з криптовалютою суттєво різниться для кожної країни і може носити як превентивний, так і реагуючий характер, що залежить від прийнятої в країні політики щодо криптовалюти.

Висновки. Криптовалюта, представляючи новий етап розрахункової системи, приховує в собі ряд ризиків та загроз як для національних економік, так і для всього світу. Частина цих ризиків пов'язана з можливостями її використання в ході фінансування терористичних угруповань та безпосереднього здійснення ними терористичних актів. Не дивлячись на те, що криптовалюта має різне правове положення (і як засіб платежу, і як фінансовий актив, і як цифровий актив тощо), для усунення можливостей її використання в протиправних діях, необхідно при побудові та удосконаленні національних систем фінансового моніторингу дотримуватися міжнародних рекомендацій щодо протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Так, вже протягом чотирьох років FATF поширила свої заходи щодо боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму на віртуальні активи для запобігання зловживанню цим сектором злочинцями та терористами. Тому ці питання повинні бути визначені на рівні кожної країни, яким слід забезпечити відповідне правове регулювання криптовалюти, чітке регулювання діяльності посередників віртуальної валюти, затвердити порядок контролю ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму з використанням криптовалюти.

Список використаних джерел:

1. Грабчук О. В. Фінансовий моніторинг операцій з криптовалютою: врахування зарубіжного досвіду. *Облік, аналіз, аудит та оподаткування: сучасна парадигма в умовах інформаційного суспільства : Збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 115-річчю «Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана»*; (Київ, 09-10 грудня 2021 року). Київ : КНЕУ, 2021. С. 284–286.
2. Гуменюк І. Л., Білик Т. Л. Вплив криптовалюти на міжнародні фінансові ринки. *Інклюзія і суспільство*. 2023. № 1. С. 7–12.
3. Пряміцин В. Ю., Золотарьова Є. С. Криптовалюти: сутність та перспективи правового регулювання. *Право і суспільство*. 2023. № 1. С. 221–227. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.1.32>
4. Ситник М. Ф. Досвід країн взаємодії криптовалюти та держави. Цифрова трансформація фінансової системи України та країн v-4 в умовах євроінтеграції. *Digital transformation of the financial system of Ukraine and V4 countries in the context of European integration : збірник тез III міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Дубляни, 26 квітня 2023 р.)*. Частина I. Дубляни : ЛНУП, 2023. С. 292–300.
5. Ставерська Т. О. Проблеми застосування криптовалют як інструмента розрахунків. *Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри : матеріали науково-практичного круглого столу (Суми, 27 січня 2023 р.)*. Суми : Сумський державний університет, 2023. С. 117–120.
6. Стрілець В. Сучасний стан та перспективи правового регулювання криптовалют у Європейському Союзі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 2. С. 70–76.
7. Chainalysis. *Crypto Money Laundering: Four Exchange Deposit Addresses Received Over \$1 Billion in Illicit Funds in 2022*. 2023. URL: <https://blog.chainalysis.com/reports/crypto-money-laundering-2022/>
8. European Parliament. *Crypto-assets: green light to new rules for tracing transfers in the EU*. 2023. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20230414IPR80133/crypto-assets-green-light-to-new-rules-for-tracing-transfers-in-the-eu>
9. FATF. *Targeted Update on Implementation of the FATF Standards on Virtual Assets/VASPs*. France, Paris, 2023. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/fatf-gafi/en/publications/Fatfrecommendations/targeted-update-virtualassets-vasps-2023.htm>
10. Financial Services Agency. «Anti-Money Laundering, Counter Financing of Terrorism, and Counter-Proliferation Financing» Current Status and Challenges (As of March 2022). 2022. URL: <https://www.fsa.go.jp/en/news/2022/20221007/20221007.pdf>

References:

1. Ghrabchuk O. V. (2021) Finansovyj monitoryng operacij z kryptovaljutoju: vrakhuvannja zarubizhnogho dosvidu [Financial monitoring of transactions with cryptocurrency: taking into account foreign experience]. Proceedings of the VII International scientific and practical conference dedicated to the 115th anniversary of "Vadim Hetman Kyiv National University of Economics"; (Kyiv, December 9-10, 2021). Kyiv: KNEU, pp. 284–286.
2. Ghumenjuk I. L., Bilyk T. L. (2023) Vplyv kryptovaljuty na mizhnarodni finansovi rynky. Inkluzija i suspiljstvo [Impact of cryptocurrency on international financial markets]. *Inclusion and society*, no. 1, pp. 7–12.
3. Prjamicyn V. Ju., Zolotarjova Je. S. (2023) Kryptovaljuty: sutnistj ta perspektyvy pravovogho reghuljuvannja [Cryptocurrencies: essence and prospects of legal regulation]. *Law and society*, no. 1, pp. 221–227. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.1.32>
4. Sytnyk M. F. (2023) Dosvid krajin vzajemodiji kryptovaljuty ta derzhavy. Cyfrova transformacija finansovoji systemy Ukrainy ta krajin v-4 v umovakh jevrintegraciji [The experience of countries in the interaction of cryptocurrency and the state. Digital transformation of the financial system of Ukraine and V-4 countries in the conditions of European integration]. *Collection of theses of the 3rd International Scientific and Practical Internet Conference "Digital transformation of the financial system of Ukraine and V4 countries in the context of European integration" (Dubliani, April 26, 2023)*. Part I. Dubliani: LNUP, pp. 292–300.
5. Stavarsjka T. O. (2023) Problemy zastosuvannja kryptovaljut jak instrumenta rozrakhunkiv [Problems of using cryptocurrencies as a settlement tool]. *Materials of a scientific and practical round table "Legal regulation of financial services: national, European, globalization dimensions: (Sumy, January 27, 2023)*. Sumy: Sumy State University, pp. 117–120.
6. Strilecj B. (2022) Suchasnyj stan ta perspektyvy pravovogho reghuljuvannja kryptovaljut u Jevropejsjkomu Sojuzi [Current status and prospects of legal regulation of cryptocurrencies in the European Union]. *Actual problems of jurisprudence*, no. 2, pp. 70–76.
7. Chainalysis (2023) *Crypto Money Laundering: Four Exchange Deposit Addresses Received Over \$1 Billion in Illicit Funds in 2022*. Available at: <https://blog.chainalysis.com/reports/crypto-money-laundering-2022/> (accessed 10 August 2023).
8. European Parliament (2023) *Crypto-assets: green light to new rules for tracing transfers in the EU*. Available at: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20230414IPR80133/crypto-assets-green-light-to-new-rules-for-tracing-transfers-in-the-eu> (accessed 10 August 2023).
9. FATF (2023) *Targeted Update on Implementation of the FATF Standards on Virtual Assets/VASPs*. Available at: <https://www.fatf-gafi.org/content/fatf-gafi/en/publications/Fatfrecommendations/targeted-update-virtualassets-vasps-2023.htm> (accessed 10 August 2023).
10. Financial Services Agency (2022) "Anti-Money Laundering, Counter Financing of Terrorism, and Counter-Proliferation Financing" Current Status and Challenges (As of March 2022). Available at: <https://www.fsa.go.jp/en/news/2022/20221007/20221007.pdf> (accessed 10 August 2023).

Hrabchuk Iryna

Zhytomyr Polytechnic State University

GLOBAL EXPERIENCE IN FINANCIAL MONITORING OF CRYPTOCURRENCY TRANSACTIONS (ON THE EXAMPLE OF JAPAN, THE US AND THE EU)

Summary

The article outlines the distinctive features of monitoring cryptocurrency transactions in Japan, the USA, and the EU countries. Its purpose is to analyse the worldwide practices of financial monitoring concerning cryptocurrency transactions. Techniques of theoretical generalisation, systematisation, comparative analysis and graphic methods were used in the research. The informational basis of the research was the works of domestic scientists devoted to the indicated problems, reports of international organisations. It is determined that under the influence of the accelerated development of cryptocurrency circulation, the financial monitoring systems of the leading countries of the world are changing in accordance with the recommendations of international standards. Such changes have already taken place in Japan, the USA and the EU. This allowed Japan to gain additional opportunities to track virtual currency transfers, which is a confirmation of the high requirements for financial monitoring in this country. As for the United States, the regulation of cryptocurrency transactions is complex, as cryptocurrencies may fall under the jurisdiction of different regulatory authorities depending on their nature. The adoption of the EU's MiCA makes Europe a well-regulated place for cryptocurrency trading, thereby helping to reduce the risks of its use for money laundering and terrorist financing. It is determined that cryptocurrency has a different legal status (as a means of payment, as a financial asset, as a digital asset, and so forth). In order to eliminate the possibility of its use in illegal activities, it is necessary to comply with international recommendations on combating money laundering and terrorist financing when building and improving national financial monitoring systems. Therefore, at the level of each country, the issues of proper legal regulation of cryptocurrencies, clear regulation of the activities of virtual currency intermediaries, and the procedure for controlling the risks of money laundering and terrorist financing using cryptocurrencies should be determined.

Keywords: financial monitoring, cryptocurrency, money laundering, terrorist financing, FATF.